

VĚRA NOVÁKOVÁ

AŽ TEĎ
SI PŘIJDU
DOSPĚLÁ

TEXT: JAN H. VITVAR

S malířkou Věrou Novákovou o devadesátinách, životě bez
manžela a držení pospolu.

Žena s nakažlivým úsměvem

Tohoto rozhovoru jsem se trochu bál. Ačkoli jsme se krátce předtím viděli na Věříných devadesátinách, neměli jsme tam prostor si promluvit o tom, jak se jí žije po smrti jejího muže Pavla Brázdy. Věra ale byla pár měsíců po jeho odchodu nabitá takovou energií, že veškeré mé obavy okamžitě zmizely. Žena s mimořádným výtvarným talentem i lidským osudem o své nové životní situaci vyprávěla s odzbrojující upřímností a nakažlivým úsměvem, jaký umí jenom ona.

Rozhovor vyšel v časopise Vital 1/2018.

V polovině ledna jste s vaší sestrou-dvojčetem Hanou Lobkowiczovou oslavila společné devadesátiny. V pražské Lucerně jste ten večer obě tančily, jako by vám bylo minimálně o dvacet let méně. Takto vynikající kondici ve vysokém věku máte v rodinných genech?

V rodině to moc nemáme. Když náš otec umřel v sedmdesáti letech, zdálo se nám tehdy, že už je hodně starý, že se dožil vysokého věku. U sebe si tu kondici trošičku vysvětluju tím, že jsem se rodičům narodila jako šestá, poslední v pořadí, takže jsem se proto vždycky cítila nedospěle. Všichni okolo mě byli starší, všechno už znali a já si proti nim připadala jako malá holka. A to už mi zůstalo: nikdy jsem si nepřipadala dospělá, tak jsem asi odmítala stárnout.

Cítíte se nedospěle i teď po devadesátce?

Teď už ani ne. Když mi někde nabídnou udělat výstavu nebo ode mě někdo koupí obraz, jako zrovna tento týden Oblastní galerie v Liberci, tak

si říkám, že už jsem velká. Vždycky když se mi stane něco, o čem jsem si myslela, že je vyhrazeno těm dospělým, říkám si, že už jsem také velká.

Je toto receptem na dlouhověkost, připadat si dlouho nedospěle?

Jsem ráda, že jsem takhle dlouho vydržela a že se dnes můžu koukat na věci z odstupu a s nadhledem. Na dlouhověkost ale žádný recept neexistuje, nepomůže vám žádná injekce, medicína ani žádný pan doktor. Je to hrozně tajemná věc. Snad jenom nepodléhat svým náladám a dělat něco, co vás baví, co vám odvede pozornost od sebe sama, to by mohl být ten recept. Prostě nesedět doma a být aktivní. Se sestrou jsme dvojvaječná dvojčata, takže nejsme identické, ale vnímáme to stejně. Při porodu mi o patnáct minut dřív otevřela bránu do světa, udělala za mě vlastně tu první těžkou práci. A i když dneska už nechodí úplně dobře, stejně jako já má potřebu chodit ven mezi lidi, poznávat nové věci, radovat se ze života.

Z vašeho jubilea se ale s vámi bohužel nemohl radovat váš manžel Pavel Brázda, vynikající malíř, který krátce před Vánocemi zemřel.

Byli jste svoji sedmašedesát let, jaké to je, být najednou bez něj?

Zvláštní je, že já vlastně vůbec nemám pocit, že by odešel. Pořád je tu přítomný. Ne nějakým morbidním způsobem, že bych si s ním třeba povídala. Ale byli jsme prostě nějakým způsobem propojení, i když se mnou zrovna nebyl. Ostatně hodně času jsem trávila ve svém ateliéru na druhém konci Prahy, zatímco on pracoval u nás doma. Oba jsme šli jinou cestou, ale byli jsme skrz naskrz propojení naším společným životem a všemi těmi nekonečnými debatami, které jsme spolu už od mládí vedli. Čili mi nepřipadá, že by tady nebyl, ačkoli moc dobře vím, že už tu není. Proto jsme také jeho pohřeb nepojali jako nějakou tryznu, ale

naopak jako slavnost. Když člověk odchází z tohoto světa, je to stejná slavnost, jako když do něj přichází. Něco jiného samozřejmě je, když mladého člověka přejede auto, ale Pavel odešel v jednadevadesáti...

... a měl už všechno za sebou.

Tak to on si samozřejmě nemyslel. Ještě v nemocnici si krátce před smrtí stěžoval, proč ho tam drží, že ho to jen zdržuje od práce. A přesvědčoval nás, abychom mu tam alespoň přinesli jeho grafiky, že je bude podepisovat.

Když se ještě vrátíme k vaší sestře – obě jste si v padesátých letech vzaly muže, se kterými se tehdy lidé kvůli jejich kádrovému původu báli být jen pozdravit. Ona šlechtice Františka Lobkowicze, vy syna významného prvorepublikového advokáta, kterému komunisté sebrali veškerý majetek. Jak jste v sobě objevily tak odvážnou náturu? Tato otázka mi nedává smysl. Jakápak odvaha! Franta byl náš spolužák od tercií do oktávy, patřil do naší party, vyrůstali jsme a dozrávali společně a prožívali válečná léta, Hanka s Frantou v sobě našli zalíbení a nakonec se vzali. Bez kalkulu. Lidé, kteří se na veřejnosti odvraceli od kohokoli z nás, nám byli fuk. Franta byl prostě náš kamarád a to nemohli ani komunisti změnit. Statky jeho rodině ostatně sebrali už za první republiky, ale šlechtický status pořád měl, to je pravda. Pro nás to byl dál spolehlivý kamarád, kterému holt doba úplně nepřála.

Doba nepřála nejenom jemu, ale ani Pavlu Brázdovi a vám, když vás prověřkové komise oba dva vyhodily z Akademie výtvarných umění, kde jste se seznámili. Nemrzelo vás, že vám to hned na startu přerušilo kariéru?

V tom krátkém období tří poválečných let jsme prožívali velkou euforii a já se cítila naprosto svobodně, vůbec mě nenapadlo, že nějaké tajné oko sleduje, co si myslím, co říkám, s kým se kamarádím. Prostě jsem se bavila, s kým jsem si rozuměla. A když nás oba pak zfanatizovaní komunističtí spolužáci ze školy vyhodili i proti vůli profesora, brala jsem to jako obrovskou nespravedlnost a to bylo celé. Vůbec jsem nepřemýšlela, jestli by se dalo dělat něco jinak.

Jaké to bylo, ocitnout se už v jednadvaceti letech na černé listině, a být tak vyhnána na okraj společnosti?

To nebyla naše společnost. Do té jsem nepatřila, ani jsem do ní nechtěla patřit. Její naděje na vybudování ráje na zemi vymordováním části národa jsem nesdílela. Komunismus jsme vnímali zcela negativně. Jako zcestný způsob myšlení, takže nám bylo jedno, že nás ti ostatní vyhánějí na okraj takové společnosti. Navíc my jsme vlastně ani vyvržení nebyli. Ti, kdo byli proti tomu systému, se semkli, drželi pospolu, takže jsme byli obklopeni lidmi, kteří komunismus vnímali stejně. Byli jsme obklopeni láskou od rodiny i přátel a dělali jsme všechno pro to, aby nám komunisti nebrali chuť do života.

Nefrustrovalo vás, že nebudete moct dělat to, co jste začala studovat, tedy vystavovat a žít se malováním?

Na vystavování a živení se uměním jsem tenkrát ještě nemyslela. Ale samozřejmě ocitnout se najednou před zavřenými dveřmi školy, kde jsem doufala, že se seznámím s taji výtvarného umění a něco se naučím, to byl pro mě šok. A bylo mi nepříjemné, že moji spolužáci dál studovali na vysoké škole, zatímco já šla dělat u Pavlovy babičky Heleny Čapkové Palivcové pomocnici v domácnosti, což byla fingovaná práce,

jen abych nemusela do továrny. Ne všichni tohle chápali. Ale chápali to naši rodiče a nejbližší okolí, které se nám snažilo ze všech sil nějakým způsobem pomáhat.

Jak tu situaci zvládal váš muž?

Když komunistická strana uchvacovala moc, byl Pavel mnohem lépe informován, byl na to lépe připraven, nebyl tak šokován. Já jsem ještě žila v naivní poválečné euforii z nabyté svobody. Chtěl emigrovat. Pro mě takové řešení bylo nepřijatelné, byla jsem příliš fixovaná na svou rodinu. Věřili jsme, doufali, že taková situace nemůže trvat dlouho. Později ale propadal depresím. Svému umění věřil víc než čemukoli na světě a trpkě to pro něj začalo být hlavně ve chvíli, když už náš zákaz trval moc dlouho. Nakonec to bylo celých čtyřicet let, byli jsme jako bibliční Izraelité bloudící pouští na cestě do zaslíbené země. Pavlovou nevýhodou navíc bylo, že uvízl ve svém existencialismu. Také jsem jím dlouho bloudila, ale ukázal se pro mě jako bezvýchodný, musela jsem z něho najít cestu ven. Pavel měl v knihovně po babiččině manželovi Josefu Palivcovi knihu *Krise našeho věku* od ruského emigranta, sociologa Pitirima Sorokina. A ten v ní napsal, že východiskem ze společenského marasmu je Ježíšovo Kázání na hoře. Začala jsem se tím zabývat a našla jsem v tom pro sebe východisko, nakonec i konverzi ke křesťanství. V té situaci, která nastala, si člověk zkrátka musel přehodnotit hodnoty. V křesťanství jsem našla naději, cestu, po které člověk může jít, aniž by pořád jenom nabourával.

Bylo tou cestou i založení rodiny?

Na to jsme tenkrát vůbec nemysleli. Žili jsme u Pavlovy babičky, sestry bratří Čapků. Její muž, básník Josef Palivec, byl právě ve

vykonstruovaném procesu s Miladou Horákovou odsouzen k dvacetiletému žaláři. Pro bábu, jak se jí říkalo, to bylo velice tíživé a stresující, hrozilo jí i vystěhování do pohraničí. Žili jsme u ní v jedné místnosti, kde jsme zároveň malovali. Protože byla ženou činu, napadlo ji, že když se s Pavlem vezmeme, tak byt bude dostatečně obsazen a dům jí ponechají. A to se taky v roce 1950 stalo. Ocitli jsme se na takové lodi, která plula bouří, jež podle nás musela jednou pominout. Byli jsme tam chránění, mohli jsme si malovat, navzájem si pomáhali, byla v tom víra a naděje, která člověka drží nad vodou. Neházela se flinta do žita, že to takhle už dožijeme, ale že se to prostě dřív nebo později musí změnit. Pavel sice zpočátku děti nechtěl, ale nakonec jsme se obklopili poměrně velkou rodinou, která nám v té naději pomáhala.

I když vaše obrazy nemohl nikdo vidět, malovali jste oba dál. Ve vaší tvorbě je ale docela dlouhá pauza, proč?

Pavel zůstal ve svém existencialismu, až z toho všeho upadl do velké deprese a koncem sedmdesátých let skončil v kotelně. Abychom se nějak uživil, začala jsem dělat omalovánky a ilustrace pro děti. Dalo to hodně práce, nešlo je dělat jen tak po večerech a přes den malovat. Ale líbilo se mi to, v tvorbě pro děti jsem byla naprosto svobodná, žádná strana a vláda mě nenutily, abych do nich dávala nějakou ideovou náplň. Malovala jsem si pohádky, které mám ráda, a na malování obrazů už prostě nebyl čas. Nelituju toho, bylo to lepší než dělat uklízečku a přece jenom jsem za to něco dostala.

Dnes je Pavel Brázda považován za jednoho z nejvýznamnějších výtvarníků 20. století, zatímco vy jste zůstala v jeho stínu. Vadilo vám to někdy?

Tím jsem nikdy netrpěla. Jeho za komunismu také nikdo neznal, na rozdíl ode mě tím ale šíleně trpěl, protože mužští jsou mnohem citlivější. Celý život si postavil na tom, aby jednou jeho dílo vyšlo na světlo boží. Tomu jsme sice věřili oba, že se to tady jednou uvolní a z té pouště konečně vyjdeme. Já ale věřila i tomu, že dobrá věc se nikdy neztratí, čili není důvod se tím trápit nebo někam spěchat. Věci, které se zrovna nosí a mají z nějakého důvodu úspěch, pak zase rychle zmizí a ztratí životnost, když v sobě nemají pravdivost. Důvěřovala jsem tomu, že má tvorba tuto pravdivost v sobě má, takže jsem neměla strach, že se nikdy nedostane ke svému publiku. Jen to zkrátka dlouho trvalo.

Proto jsou vaše obrazy často plné starozákonních motivů, kde se neustále objevuje jakási naděje?

Bibli jsem dlouho neznala. Můj otec byl sociální demokrat, velký ateista, anarchista a bouřlivák, čili nás na obecné škole se sestrou posílal místo na náboženství na takzvanou laickou morálku. To byly naprosto nudné hodiny, vůbec nevěděli, co nám tam mají povídat. Zato když jsem už v dospělosti objevila Bibli, otevřel se přede mnou svět fascinujících příběhů, metafor a archetypálních obrazů. A když jsem si četla starozákonní příběhy, odpovídaly mi na některé otázky, které jsem si kladla, byly pro mě živou výpovědí. V malbě jsem vždycky řešila, co mě trápilo. Třeba několik obrazů proroka Jonáše vzniklo tak, že mě fascinovalo, jak ho Bůh posílá kázat zhyrálemu městu Ninive, aby se odvrátilo od svých špatností, a i když je z toho naštvaný, tak tomu neunikne. Ví, že se k němu Bůh chová nespravedlivě, když skončí v břiše velryby, ale nakonec mu to dává smysl, který nejdříve neviděl. V tom jsem našla paralelu s tehdejšími reálnými vězni svědomí.